

Православ'я в Україні: зб. матер. II всеукр. наук. конф. – К.: Київська православна духовна академія, 2013. – Ч. 2. – С. 524-529.

Старенький Ігор Олександрович,
магістр історії, член НСКУ, аспірант
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Єпархіальна бібліотека в м. Кам'янець- Подільський – важливий осередок збереження пам'яток друку та письма Подільської губернії

У статті розповідається про функціонування Єпархіальної бібліотеки, її роль як важливого осередку збереження пам'яток друку та письма Поділля.

Ключові слова: Єпархіальна бібліотека, бібліотечний фонд, пам'яткоохоронна діяльність, духовенство, Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет.

У всі часи бібліотеки виконували важливу функцію – збереження пам'яток друку та письма. У повній мірі це стосується книгозбірень єпархіального відомства Подільської єпархії, на чільному місці серед яких була Єпархіальна бібліотека. До проблеми охорони рухомих пам'яток Єпархіальною бібліотекою зверталися О. Б. Айвазян¹, В. С. Прокопчук² та ін. Проте в своїх дослідженнях вони лише дотично торкалися розглядуваного питання, що спонукає більш детально розглянути поставлену проблему.

1890 року було утворено Давньосховище, при якому створено бібліотеку. Вже 1891 року книгозбірня нараховувала 320 книг та кількості брошур.

Зі збільшенням об'єму фондів назріла потреба в єпархіальній бібліотеці. Проект створення такої бібліотеки обґрунтував у доповідній записці на ім'я глави Подільської єпархії єпископа Димитрія завідувачий музеєм і секретар Подільського єпархіального історико-статистичного

комітету (далі – Комітет) Ю. Й. Сіцинський, аргументуючи, що такі бібліотеки вже функціонують майже у всіх губернських центрах, а в Кам'янці-Подільському на той час не було навіть окружної бібліотеки, що міська публічна бібліотека, концентруючи здебільшого художню літературу, не має змоги допомогти священикам книгою для богослужінь, підготовки морально-етичних проповідей, бесід. На прикладі єпархіальних бібліотек Володимира-на-Клязмі та Саратова розкрив технологію підготовки, відкриття та функціонування таких бібліотек. Юхим Йосипович зазначав, що книгозбірня повинна перебувати під опікою Комітету. Щодо формування бібліотеки, то єпархіальні відомості з інших губерній та книги, які надходять у редакцію «Подільських єпархіальних відомостей» передбачалося передавати Єпархіальній бібліотеці. Саме редакційна книгозбірня мала скласти основу Єпархіальної бібліотеки. Юхим Сіцинський висловив сподівання, що церкви, монастирі та приватні особи будуть передавати для книгозбірні книги. Пропонувалося також встановити внески для міських церков та причтів у розмірі 3 руб. щорічно. Але основні надходження (до 500 руб.) мали йти від прибуткових операцій єпархіального свічкового заводу. Планувалося використати прибуток від влаштування при Єпархіальній бібліотеці продажу церковно-богослужебних та морально-релігійних книг, які раніше продавалися в єврейській книжковій лавці. Ю. Й. Сіцинський визначив і кошторис на облаштування бібліотеки: оренда приміщення з двох кімнат – 200 руб., опалення, освітлення тощо – 80 руб., виписка журналів, облаштування меблями – 200 руб., оплата праці завідуючого книгозбірні – 120 руб.³

4 листопада 1891 року відбулися збори духовенства під головуванням єпископа Димитрія, на яких розглядалося питання про створення Єпархіальної бібліотеки. Було вирішено, що:

1) редакція «Подільських єпархіальних відомостей» передасть у бібліотеку всі видання, які надходять у редакцію в обмін на єпархіальний часопис Поділля;

2) консисторія щорічно, починаючи з 1891 року, буде давати 100 руб. через редакцію «Подільський єпархіальних відомостей» за ведення офіційної частини;

3) Управління свічкового заводу з 1891 року щорічно буде передавати 200 руб.;

4) оскільки постановою Єпархіального з'їзду (1891 р.) та резолюцією єпископа 1-ий благочинний округ Кам'янецького повіту приєднали до Єпархіальної бібліотеки, то з парафіяльних та цвинтарної церков, Архієрейського будинку, Троїцького монастиря та причтів буде збиратися по 3 руб. на рік.

Приміщення для бібліотеки було виділено в Архієрейському будинку (2 кімнати) з орендною вартістю 120 руб. на рік. Бібліотекарем було призначено ієромонаха Архієрейського будинку Вікторина з окладом 120 руб. на рік. 80 руб. виділили на умеблювання Єпархіальної бібліотеки. Протокол зборів духовенства був затверджений резолюцією єпископа Дмитрія від 4.11.1891 р за №8086. Оскільки бібліотека була заснована в день пам'яті першого подільського єпископа Іоанникія, то отримала назву Іоанніківська⁴.

З 4 листопада 1891 року до 29 лютого 1892 року на адресу Єпархіальної бібліотеки надійшло пожертв на суму 476 руб. 30 коп.: від єпископа Дмитрія – 110 руб., консисторії – 100 руб., свічкового заводу – 200 руб., священика Жданова – 3 руб., благочинного 2-го округу Вінницького повіту Слаболицького – 5 руб., благочинного 4-го округу Могилівського повіту Стефановського – 9 руб 30 коп., благочинного 5-го округу Балтського повіту Бачинського – 38 руб., Архієрейського будинку – 6 руб., священика с. Троянки Балтського повіту І. Гладкевича – 5 руб.; від єпископа Дмитрія деякі періодичні видання 1891 р., від єпископа Миколи – 10 книг, кафедрального протоієрея М. Буніна – 11 книг, наглядача Приворотського духовного училища І. Шиповича – 140 книг, викладача семінарії І. І.

Троїцького – 3 книги, від редакції «Подільських єпархіальних відомостей» різні періодичні видання⁵.

1892 року до Єпархіальної бібліотеки приєднано бібліотеку 4-го благочинного округу Кам'янецького повіту⁶, а 23 січня на засіданні Комітету були затверджені «Тимчасові правила Подільської Єпархіальної бібліотеки»⁷.

Того ж року в бібліотеці містилося 1245 історичних та богослужбних друкованих і рукописних книг, наступного прибавилося ще 150⁸.

За новим статутом Комітету, прийнятим 1894 року, пунктом 4 передбачалося: «Бібліотека Давньосховища складається з історичних праць, необхідних для вивчення історії Поділля на російській, польській, латинській та ін. мовах». Пункт 9 вказував: «Подільська Єпархіальна бібліотека, названа Іоаннікієвою... складається переважно з книг богословського, морально-релігійного та історичного змісту, а також з періодичних видань, переважно духовних і керується в своїй діяльності правилами, які затверджував Комітет»⁹.

1895 року бібліотека розміщувалася в Архієрейському будинку. Завідуючим книгозбірнею був П. Вікул, а бібліотекарем – ієродиякон Максим. Цього року було виписано «близько 70 книг і 12 назв журналів і газет» та «пожертвовано до 50 книг» (найбільше від єпископа Димитрія, протоієреїв М. Чирського, Ю. Січінського, священника П. Вікула)¹⁰.

Єпархіальна бібліотека мала зв'язки з різними установами та закладами. Так, до Комітету надійшов лист Таврійського історико-статистичного комітету від 28 лютого 1896 року за №12: «На підставі листа Комітету від 8 листопада 1895 року за №167 Таврійська архівна комісія має честь погодитися на обмін виданнями і відіслати бібліотеці Комітету останні номери своїх «Известий»¹¹. У 1907 році до бібліотеки надсилали видання 24 організації та товариства з Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Сімферополя, Львова, Одеси та інших міст. Крім цього надходило 50 назв іноземних видань¹².

1903 року були прийняті нові правила Єпархіальної бібліотеки, які чітко регламентували її діяльність, статті доходів і витрат, статут бібліотекаря, права й обов'язки читачів¹³.

1903 року виникли певні проблеми з випискою книг та журналів. На одному із засідань Подільського церковного історико-археологічного товариства (далі – Товариство) було констатовано, що на утримання бібліотеки потрібно 350 руб., бібліотекаря – 240 руб., сторожа – 120 руб., опалення – 160 руб., а надходило лише 350 руб. Було вирішено скоротити передплату до 10 видань на суму 91 руб 75 коп. З цим не погодився єпископ Климент: «З великою гіркотою прочитав ухвалу першої статті цього журналу. Якщо Товариство через повну відсутність коштів змушене буде обмежувати виписування книг, то що робити тоді з п. 36 Статуту Товариства?!.. Я вважаю за бажане і корисне об'єднати при Єпархіальній бібліотеці виписку всіх духовних журналів і книг для всіх церковних і благочинних бібліотек єпархії, а також і для сімейного читання книг і журналів. Тоді бібліотека Товариства могла б на правах книжкових складів-магазинів мати величезну знижку – від 25 до 50% або готівкою, або ж журналами і книгами. В Уфі при такій оптовій виписці книг і журналів багато найбільш цінних церков отримували журнали і книги безкоштовно»¹⁴. Єпископ запропонував обговорити це і збільшити щорічну допомогу бібліотеці від Управління свічкового заводу до 500 руб., сам особисто пожертвував 100 руб. На наступних зборах рішення переглянули і зробили замовлення на попередньому рівні¹⁵.

1904 року Єпархіальна бібліотека отримувала 37 журналів, 11 з яких виписувалися, а інші передавалися редакцією «Подільських єпархіальних відомостей»: «Археологическая летопись Южной России», «Богословский вестник», «Божья нива», «Воскресный день», «Воскресные чтения», «Вера и церковь», «Вестник знания», «Воскресный благовест», «Душеполезное чтение», «Журнал Министерства народного просвещения», «Исторический вестник», «Киевская старина», «Кормчий», «Миссионерский сборник»,

«Миссионерское обозрение», «Мир Божий», «Народное образование», «Православный собеседник», «Православный благовестник», «Почаевский листок», «Пасторский собеседник», «Православный путеводитель», «Православнорусское слово», «Русская старина», «Русская мысль», «Русский паломник», «Руководство для сельских пастырей», «Странник», «Спутник здоровья», «Труды Киевской духовной академии», «Университетские известия», «Христианские чтения», «Церковно-приходская школа», «Церковный вестник», «Церковные ведомости», «Чтения в Московском обществе истории древностей российских», «Этнографическое обозрение». Крім цього від редакції «Подільських єпархіальних відомостей» передавалися єпархіальні відомості: Архангельські, Астраханські, Володимирські, Владикавказькі, Вологодські, Волинські, Воронежські, В'ятські, Владивостоцькі, Гродненські, Донські, Єкатеринбурзькі, Єнісейські, Казанські, Калузькі, Катеринославські, Київські, Кишинівські, Костромські, Курські, Литовські, Мінські, Могилівські, Московські, Нижегородські, Оренбурзькі, Орловські, Омські, Олонецькі, Пензенські, Пермські, Полтавські, Полоцькі, Подільські, Ризькі, Рязанські, Самарські, Саратівські, Симбірські, Таврійські, Тамбовські, Тверські, Тульські, Уфимські, Херсонські, Холмсько-Варшавські, Чернігівські, Якутські, Ярославські та «Духовний вісник Грузинського екзархату»¹⁶.

Поповнення бібліотеки відбувалося і в наступні роки. 1908 року Єпархіальній бібліотеці подарували «від колишнього Подільського Преосвященного Парфенія 16 книг, від секретаря студентських справ Томського університету Созонта Мих. Лобатинського – близько 100 книг і брошур, від Надії Йосипівни Гогоцької, вдови колишнього члена Товариства Миколи Сильвестровича Гогоцького, і від Ольги Василівни Синицької, вдови д.с.р. Данила Олександровича Синицького, декілька цінних видань. Як і в минулому році, бібліотеці Товариства надсилали свої видання чимало наукових установ і товариств»¹⁷. 1913 року книгозбірня отримала 114 періодичних видань¹⁸, а 1914-го – 109¹⁹.

Що стосується кількісного складу фондів, то наведемо його в таблиці №1²⁰.

	1893	1894	1895	1903	1905	1907	1908	1911
назв	-	-	-	925	959	2230	2341	2408
примірників	1395	1478	1585	3319	3547	4356	4506	5411
книг: назв	-	-	-	1088	1125	1187	1196	2337
примірників	-	-	-	802	834	1657	1721	2355
періодики: назв	-	-	-	2231	2422	143	145	-
примірників	-	-	-	123	125	2699	2785	-

З початком Першої світової війни Єпархіальна бібліотека зазнала значних втрат, а зі встановленням більшовицької влади на території Поділля припинила своє існування.

Отже, значну роль у розвитку бібліотечної справи на Поділлі відіграла Єпархіальна бібліотека. Вона стала місцем накопичення та збереження пам'яток друку та письма. Справу створення книгозбірні активно підтримували єпископ та консисторія, а головну роль в її організації відіграв відомий пам'яткоохоронець Ю. Й. Сіцинський. У своїй діяльності бібліотека керувалася чітко визначеними правилами та нормами, які ухвалювалися єпископом, консисторією та Синодом.

Примітки

¹ Айвазян О. Б. Бібліотеки освітянських закладів Подільського єпархіального відомства другої половини XIX – початку XX століття / О. Б. Айвазян // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 123-136. – (Серія «Бібліотекознавство. Книгознавство». – вип. 2); Айвазян О. Б. Бібліотеки Подільської єпархії наприкінці XIX – на початку XX ст. / О. Б. Айвазян // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. – Т.16. – С. 51-63.

-
- ² Прокопчук В. С. Бібліотеки Хмельниччини: від заснування – до наших днів / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – Т.14. – С. 3-39.
- ³ Сецинский Е. И. Его Преосвященству Преосвященнейшему Димитрию, епископу Подольскому и Брацлавскому, священника Сецинского докладная записка / Евфимий Сецинский // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). – 1891. – 27 дек. (№52). – С. 807-808.
- ⁴ Протокол // ПЕВ. – 1891. – 23 нояб. (№41). – С. 634-636.
- ⁵ Пожертвования и другие поступления в Епархиальную библиотеку // ПЕВ. – 1892. – 29 февр. (№9). – С. 200.
- ⁶ Прокопчук В. С. Вказ. праця. – С. 7.
- ⁷ Временные правила Подольской Епархиальной библиотеки // ПЕВ. – 1892. – 29 февр. (№9). – С. 198-199.
- ⁸ Прокопчук В. С. Вказ. праця. – С. 8.
- ⁹ Державний архів Хмельницької області, ф. 832, оп.1, спр. 8, арк. 2-2зв.
- ¹⁰ Отчет о состоянии Епархиальной библиотеки за 1895 год // ПЕВ. – 1896. – 1 июня (№22). – С. 444-445.
- ¹¹ Держархів Хмельницької області, ф. 832, оп. 1, спр. 14, арк. 24.
- ¹² Там само, спр. 17, арк. 2-3.
- ¹³ Правила Епархиальной библиотеки, находящейся в ведении Подольского епархиального историко-статистического комитета // ПЕВ. – 1903. – 24 марта (№13). – С. 146-149.
- ¹⁴ Держархів Хмельницької області, ф. 832, оп. 1, спр. 16, арк. 11; Годичное собрание Подольского церковного историко-археологического общества // ПЕВ. – 1904. – 10 апр. (№15). – С. 350.
- ¹⁵ Держархів Хмельницької області, ф. 832, оп. 1, спр. 16, арк. 13.
- ¹⁶ Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1904 год // Прибавление к ПЕВ. – 1905. – 11 июня. (№23-24). – С. 4-6.
- ¹⁷ Держархів Хмельницької області, ф. 832, оп. 1, спр. 20, арк. 3.

¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф. 2582, оп. 1, спр. 182, арк. 89в-89г зв.; Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1913 год. – Каменец-Подольск: Тип. Св.-Троицкого братства, 1914. – С. 5-8.

¹⁹ ЦДАВО, ф. 2582, оп. 1, спр. 182, арк. 90в зв.-90г; Отчет Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск: Тип. Св.-Троицкого братства, 1915. – С. 6-7.

²⁰ Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1903 год // Прибавление к ПЕВ. – 1904. – 1 апр. (№15). – С. 17-18; Очерки из церковно-общественной и бытовой жизни Подолии в 1905 году // ПЕВ. – 1905. – 22 окт. (№43). – С. 1029-1031; Айвазян О. Б. Бібліотеки Подільської єпархії... – С. 59-60.